

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ט

פרשת דברים

א. הכתב והקבלה.

פרק א', פסוקים (ד) באדרעי. הוא מקום המלחמה, וטעות סופר ברש"י שכתב "שם המלכות" [שעשתרות ואדרעי שתי מדינות הן. אלא כן צ"ל שאדרעי הוא מקום המלחמה] (הגרא, אדרת אליהו), כמבואר (במדבר כא, לג) "ויצא עוג וכו' למלחמה אדרעי". [בעיונו בספרי, פסקא ד, אנו מוצאים 'ואדרעי, זה מקום מלכות' ועל זה סמך רש"י. אבל במהד' עם הגהות הגרא, מלת "מלכות" מוקפת סוגריים והגרא מתקן שצ"ל: "זה מקום המלחמה" עכ"ל. וכמו שהביא לו רבינו ראה מהפסוק במדבר כא, לג הנ"ל].

אשר יושב. המפרשים יוסיפו מלת ההרכבה וכאילו אמר "אשר היה יושב". ויתכן כי "יושב" הוא פועל הדומה למרובע כמו "יושבת בלבנון" (ירמיה כב, כג. עיי' שם ר"ש ב"מ) שהוא עבר פועל המרובע, (כמו שכתב בראשית מא, א, "זפרעה חלם"), ולזה תרגום יונתן ב"ע כאן יושב "יתיב" ת"י חרוקה.

(ה) **הואיל משה באר.** שניהם פעלים עוברים, והיה ראוי "ובאר" בוא"ו החבור, וכמוהו "חמק עבר" (ראב"ע). אמנם מצאנו פעלים בדרך החלטה תמורת המקור, "אל תרבו לדבר" (שמריא ב, ג) ענינו "אל תרבו לדבר". וכן "ויוסף אברהם ויקח אשה" (בראשית כה, א), "לא אוסיף עוד ארחם" (הושע א, ו), שענינם "לקחת" "לרחם". וכן כאן "באר" כמו "לבאר", וכתרגם יב"ע "למילפא", ואין צורך לתוספת וא"ו.

אלא

1. **אמה חושב פרשנו שר"י טעם כאן?**
2. **אמה חושב לו להדגיש שנה היה מקום המלחמה ולא המלכות?**
3. **איך פרשנו אמין את: "אשר יושב"?**
4. **אמה אין צורך לתוספת וא"ו בפסוק ה'?**

* * *

ב. רבינו בחיי.

פרק א', פסוקים יב-יז

(יב) איכה אשא לבדי טרחכם. הטורח שיש לי שאשכיל * המצות לפתאים. ודרשו רז"ל⁷⁶: מלמד שהיו ישראל טרחנין הרבה, אחד מהם רואה בעל דינו נוצח בדין, אמר: יש לי עדים להביא, יש לי ראיה להביא, מוספני עליכם דיינין. ומשאכס. כשבקשו הבשר והמים, שכן כתוב: לשום את משא כל העם הזה עלי⁷⁷. וריבכס. למדך שהיו בעלי מריבה וקטטה אלו עם אלו⁷⁸.

(יג) ואשימם בראשיכם. שיהיו ראשים ומכובדים עליכם שתנהגו בהם יראה. וכבוד⁷⁹. ודרשו רז"ל⁸⁰: ואשימם בראשיכם, ואשמם כתיב⁸¹, כלומר שאשמותיהם של ישראל תלוין בראשי השופטים שלהם שלא מחו בידם, אע"פ שבספרים שלנו כתוב ביו"ד *.

(טו) אנשים חכמים וידועים. אבל נבונים לא מצאתי בהן⁸². שרי אלפים. שר אחד היה ממונה על כל אלף ואלף מישראל, ושר היה ממונה על כל מאה, ושר על כל המשים, ושר על כל עשרה. ושטרם. אלו שכופתין ומכין ברצועה על פי השופטים⁸³.

(טז) ואצוה את שפטיכם. ורזתי אותם שיהיו מתונים שאע"פ שכבר בא דין זה לפניכם פעמים רבות שלא יקלו בו למחר⁸⁴ ולחתכו עד שיהיו נושאים ונותנים בדבר. שמוע בין אחיכם ושפטים צדק. זו פשרה * שהוא משפט הבא מצדק. ובין גרו. דרשו רז"ל⁸⁵: אפילו על עסקי דירה * בין חלוקת אחים אפילו בין תגור לכירים.

(יז) לא תכירו פנים במשפט. אזהרה לדיין * שלא יהא קשה לזה ורך לזה. כקטן כגדול תשמעונו. שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה⁸⁶. לא תגורו מפני איש. ואפילו הוא אלם. כי המשפט לאלהים הוא. מה שאתם דנין לבני אדם אין המשפט לאדם, שאם אתם מחייבין לאדם שלא כדין הרי הקב"ה ישלם לו מצד אחר, ונמצא שאתם חוטאין, שאין משפט זה לאותו שהייבתם כי אם לאלהים שעתיד לשלם לו מה שהפסדתם ממנו, וכן אמר יהושפט: כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר משפט⁸⁷.

אלהות

1. איך פרשנו מפי: טורח, מה אורי, ומהי דעתו על יוצאי מצרים?
2. מהו פירושו על פסוק י"א למרות שהכתיב אצלנו שונה?
3. מהי הגדרתו לפסוקים והאם זה מתאים עם לתקופתנו?
4. מה הוראותיו לפסוקים בהסבירו את הפסוקים ט"ז, י"ג?
5. ממי באיחוד אסור לפסוקים לפחד?
6. איך הוא מפיין את: "כי המשפט לאלהים הוא"?

* * *

ג. העמק דבר.

פרק א' פסוקים יג', יד':

טוב הדבר אשר דברת לעשות. שמעשה אמת בעלמך ולא אמתך, דהנהגת הדור אע"ג שהוא למשא מ"מ מחלקת כבוד להנשא, ויש אדם דאחבת הכבוד מכרעת עול המשא, ויש להיפך, ומי שבאמת אהבת הכבוד גדולה אצלו אע"ג שהוא מחגוגע על משאו ואומר להקל משאו ע"י אחרים, מ"מ יוכל להיות שלבו אין כפיו, וא"כ אין דרך ארץ להדור ליתן לו אנשים הראויים לכך, שנראה בזה שמבקשים להקל בכבודו, מש"ה ענו גם המה למשה, אין אמתנו יכולים לעשות כזה בפועל. אם רצונו לעשות בעלמך טוב הדבר. והי' זה הספור, כמה היו מסופקים בדעת משה וחושדים אותו שאין לבו כפיו: (שו) ואקח. אני בעלמי: חכמים וידועים. ולא נבונים, דאחר שמהם בעלמנו לקח, לא הי' אפשר לו אלא לדעת חכמתו של כל אחד, משא"כ תבונה שהוא לחדש דבר, לא הי' אדם שפתח דבריו לחדש דבר הלכה לפני משה, ולא נודע כי הוא נבון עד צואו לשבטו ואהלו, מש"ה לא לקח כי אם חכמים: וידועים. שידוע היה למשה שרות הבריות נוחה הימנו, ע"י מה שהיה מכלכל עניייהם צמורת יועץ וגדול מהם, אותו הראש לקחתיו: ואתן אותם. האי אותם נראה מיותר, והכי מינעו ואחנס, ומו וכי שרי חמשים ושירי עשרות היו ג"כ תחלה ראשי שבטים. אלא יש לפרש אותם עפ"י שתי כוונות, אותם ממש, וגם אתם כמו עמם, [וע' ויקרא י"ז ה' ולהלן ד' י"ד], דעם ראשי שבטים שהיה תחלה הצטרף משה עמם ועשו ראשים, שרי אלפים ושירי מאות וגו', היינו המה בחרו ראשי אלפים, והראשי אלפים בחרו מאלפיהם שרי מאות וכן כולן, וכמש"כ בס' שמות י"ח כ"א. ומכ"מ מתפרש האי ואתן אותם ראשים. כמשמעו ג"כ, שיהיו דינים גם בעל כרחם כדין תורה, והיינו על"כ:

(יג) הבו לכם. תחת תבחרו מצינים: חכמים. כבר נתבאר בס' זראשית מ"א ל"ג דשם חכם הונח על צ' הוראות, א' שלמד הרבה, צ' מי שהוא צר שכל להשכיל איך לעשות, וכך פי' המקרא דנציאל יהב חכמתא, אוקים גירסא בפיעחא דשמיא או למוד כל החכמות, לחבימו, למי שהוא צר שכל וידע איך להתנהג בחכמתו, ושני דברים אלו נכלל בשם חכמים. וכתיב במשלי ד' מקרא ו' ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנייך קנה בינה, פירוש ראשית שכל אנוש הוא, שמתחלה יקנה למודים הרבה ואח"כ יקנה בינה, וכדאיתא בגמרא [ע"י ע"י י"ט א'] ליגמר אינש והדר ליסגר: ונבונים. הן המה מחדשים בהלכה מדעת עצמם: וידועים ששביבם. המה יראי ה', אשר באמת אין לאדם ידיעה ברורה מה בלב חזירו, רק ממה שרואה שרות הבריות נוחה הימנו מסתמא גם רוח המקום נוחה הימנו, ומי שיש צו יראה שמים דבריו נשמעין לבריות, וכל זה נכלל בידועים לשבטים שראוים המה לכך: ואשימום. לשון שררה, כמו שום חשים עליך מלך: (יד) ותענו אותי. האי אותי מיותר, והיה ראוי לכתוב ותענו ותאמרו אלי כמו להלן מ"א, אלא רמז משה שעיני אותי שאמהר לעשות קן כפירש"י בשם הספרי, וכמו שהי' כתוב וקענו אותי, אלא שדבר בלשון נקיה. והא שבתאמת בקשו כן, יש לרעה כדאי בספרי וצפרש"י, ויש לטובה, כדי שיהא משה פנוי לשאר דברים הכרחים כמש"כ צפ' יתרו ע"ש:

אלהות

1. מי בחר את השופטים?
2. מהי הגדרתו ל"חכמים ולנבונים"?
3. פירושו מצוין נותן פרשנו ל: "ידועים" התוכף להסבירו ולנאקו?
4. מהו חידושו ב: "ואשימום"?
5. תיאור מצוין נותן פרשנו בבארו את פסוק יד', התוכף להסבירו ולהרחיב בו?
6. פרשנו בבארו את פסוק ט"ז מוסף מרחיב את כל המצא, התוכף להסבירו?

* * *

(יז) לא תכירו פנים — ראה פי ויקרא יט, ה.
כקטן כגדל. כבר נאמר בתחילת הפסוק "לא-
תכירו פנים", ובכך כבר נאסר על השופט להתחשב

באישיות האנשים המידיינים לפניו, אלא הוא נדרש שלא
"להכיר" אותם כלל; שכן בתפיסת המשפט העברי הטוב
שבפסקי הדין נאמר על ידי שופט שאינו מכיר את
האנשים כל עיקר (ראה שם). ומכאן ש"כקטן כגדול"
האמור כאן אינו יכול לתאר את המעמד החברתי של בעלי
הדין אלא הוא מתאר את חשיבות העניין הנידון: "שיהא
חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה" (סנהדרין ח
ע"א); ואין צריך לומר שחובה על השופט להיות זהיר בדין
של פרוטה כדרך שהוא זהיר בדין של מאה מנה — "לעיוני
ביה ומפסקיה" — שהרי דבר זה הוא מובן מאליו, אלא
"לאקדומיה": "אם בא לפניך דין של פרוטה וחזר ובא דין
אחר של מנה, הקודם לפניך הקדם לחתוך" (רש"י שם).
לא תגורו מפני איש — עיקר פירושו: לא

תסוגו מפני איש (ראה פי בראשית כג, ד). בסנהדרין ו
ע"ב למדו מכאן: "מניין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה
זכות לעני וחובה לעשיר, מניין שלא ישתוק (ממורא הרב
או מאימת העשיר), שנאמר לא תגורו מפני איש וכו' לא
תכניס דבריך מפני איש". ואמרו שם ו ע"א, ש"גור" הוא
"לישנא דכנושי" שנאמר "ויין לא-תשתה ולא תאגור"
(להלן כה, לט), "אגרה בקציר מאכלה" (משלי ו, ח). "אגור"
בק"ן (שם י, ה): בכל המקומות האלה אגירה היא אסיפת
פירות לצורך שמירתם, וכעין זה משמעות "גור" כאן:
לקחת לעצמו, לשמור לעצמו.
כבר הערנו בהודמנויות שונות (למשל: בראשית עמ' כד,
קטו, רמט) על משמעות השרשים מגורת פ"א: בדרך כלל
שתי האותיות האחרונות מבטאות את עיקרו של הפועל,
ואילו אות א שלפניהן מייחסת את הדברים לפרט והיא
רומזת לתכלית הפעולה המובעת על ידי האותיות
שלאחריה (ראה ישרון, כרך ת, עמ' 278). הגר נעקר
מאדמת מולדחו, והוא דומה לפרי שנתלש מקרקע צמיחתו;
ומכאן ש"גר" מורה על חוסר קרקע; ואם קדם לו א, הרי

אלה

1. מה צריך להיות יחסו של השופט לאישיות הנדונים לפניו, ולמה?
2. למה מתכוון הפסוק באמרו "כקטן וכגדול"?
3. איך פרשנו מבין את: "לא תאגורו" עפ"י פירושו המיוחד שורש זה?
4. איך פרשנו מרחיב את: "כי המשפט לאלהים הינו"?
5. התוכל לסכם את פירושו המאוז מרחיב של פרשנו לנאמר כאן ובכך
להסביר את השקפתו הכללית?

* * *